

PRED 200 ROKMI SA NARODIL MÓR JÓKAI (1825 – 1904)

Patrik DERFIŇÁK

Mór Jókai

Ásvai Jókay Móric, pre verejnosť známy skôr pod menom Mór Jókai, sa rozsahom i významom svojho diela zaradil medzi najvýznamnejších uhorských, po maďarsky píšucich prozaikov, publicistov a dramatikov druhej polovice 19. a začiatku 20. storočia. Súčasne sa výrazne angažoval v kultúrnom, spoločenskom i politickom živote krajiny, pričom okrem množstva iných významných ocenení získal tiež neoficiálny titul „veľký uhorský rozprávač“.

Narodil sa v Komárne 18. februára 1825. Jeho predkovia získali ako protitureckí bojovníci povýšenie do šľachtického stavu už v 2. polovici 17. storočia. Lenže okrem titulu nedisponovali väčším pozemkovým majetkom. Otec Móra Jókaiho, Jozef Jókay (1781 – 1837), bol síce umelecky nadaný, maľoval,

zručne kreslil a písal príležitostné verše. Keď bol ale nútený predať posledné rodinné pozemky, musel využiť svoje právnické vzdelanie a početnú rodinu živil ako advokát. Pre svojho syna, aj vzhľadom na jeho nie najlepší zdravotný stav, tiež vybral tradičné právnické vzdelanie. To aj inak nemajetným absolventom dávalo do budúcnosti nádej na solídne uplatnenie v uhorskej spoločnosti.

Mór Jókai nastúpil po predbežnej domácej príprave školskú dochádzku v rodnom Komárne. Neskôr, najmä kvôli zlepšeniu svojej znalosti nemeckého jazyka, odišiel študovať do Bratislavy a stredoškolské štúdium ukončil na kalvínskom kolégiu v Pápe (dnes Maďarsko). Následne pokračoval v štúdiu práva v Kecskeméte a na univerzite v Pešti. Postupne úspešne zložil všetky predpísané skúšky. Po absolvovaní povinnej praxe v roku 1846 získal advokátsky diplom a krátky čas sa aj venoval advokácii. No skutočne iba veľmi krátko. Už ako študent tvoril kratšie i rozsiahlejšie dramatické texty, pričom sa mu podarilo získať viaceré ocenenia, napríklad v roku 1843 od Uhorskej akadémie vied.

Literatúra a dramatická tvorba ho pritom lákali podstatne viac ako štúdium práva. Už v roku 1845 začal na stránkach novín *Pesti Divatlap* vydávať na pokračovanie svoj prvý román *Všedné dni* (Hétköznepok), ktorý v nasledujúcom roku vyšiel knižne.¹ Toto jeho dielo zaznamenalo úspech nielen u čitateľov, ale čo bolo pre začínajúceho autora nemenej dôležité, aj u kritiky. Veľkou inšpiráciou sa pre neho už v tomto

1 *Magyar Országgyűlési Almanach 1901 – 1906*. Szerkeszti Sturm Albert. Budapest: A Pesti Lloyd-Társulat könyvnyomdája, 1901, s. 155.

období stali najmä diela francúzskych románopiscov Victora Huga a Marie-Josepha „Eugène“ Suea. Pri snahe upútať na seba pozornosť literárnych kruhov využíval aj pomoc napríklad Sándora Petöfiho, ktorého poznal ešte zo stredoškolských štúdií. Chýbali mu peniaze. Vďaka podpore priateľov sa mu však podarilo nájsť si postupne miesto novinára vo viacerých periodikách.

Udalosti revolučných rokov 1848/1849 nemohli nechať Jókaiho ľahostajným. Ako prevažná väčšina priateľov, ktorých si získal najmä v literárnych kruhoch, aj on sa pridá na stranu povstania. Nepatril síce spočiatku k zástancom radikálnych názorov, no postupne prevzal niektoré z ich požiadaviek, napríklad detronizáciu Habsburgovcov. Najprv pôsobil skôr ako novinár, autor rôznych revolučných textov, no postupne sa aj priamo zúčastňoval bojov. Bojoval napríklad pri Világosi (dnes Sír, Rumunsko). Po nej sa, utekajúc cez ruské línie a mesto Gyula, spolu s manželkou uchýlil do oblasti Borsodských vrchov. Tu sa ukrýval päť mesiacov. Celkovú porážku znášal ťažko, od samovraždy ho odhovorila manželka. Tá sa spolu s viacerými priateľmi usilovala nájsť pre neho riešenie zložitej situácie, v ktorej sa ocitol. Výsledkom ich snaženia sa stalo zaradenie Móra Jókaiho do zoznamu tých povstalcov, ktorí kapitulovali v Komárne. Išlo o dôležitý dokument, pretože všetci títo povstalcovia mali zaručenú amnestiu. Vďaka tomu Mór Jókai unikol priamym sankciám za účasť v povstaní a s manželkou sa potom usadili v Pešti. Vyhol sa väzeniu, niekoľko rokov ale žil pod stálym politickým dozorom.

Obdobie izolácie a celkového útlmu spoločenského, politického a kultúrneho života v krajine vyplnil Mór Jókai intenzívnou prácou. Prvé rozsiahlejšie diela v 50. rokoch 19. storočia, ako napríklad *Denník tuláka* (A bujdosó naplója) či *Obrazy z revolučných bojov* (Forradalmi csataképei), musel ešte vydať pod pseudonymom Sajó. Počas jedného desaťročia však vytvoril, okrem množstva iných príspevkov uverejnených v rôznych periodikách, zhruba tri desiatky románov. Nie každý z nich síce získal popularitu ako napríklad román *Zlatý vek Sedmohradska* (Erdély aranykora), ktorý vydal v roku 1852. Napriek tomu, keď sa mohol v roku 1861 opäť zapojiť do politického života, bol už natoľko známou osobnosťou, že ho bez väčších ťažkostí zvolili za poslanca uhorského snemu. Svoj politický postoj, ktorý už od začiatku jasne sformuloval naľavo od stredu, si dokázal udržať po celú svoju politickú kariéru. Prejavíť ho mohol v parlamente, keď ako poslanec zastupoval rôzne volebné obvody.

V roku 1875 sa jeho Strana ľavého stredu spojila so stranou F. Deáka, vznikla uhorská Liberálna strana.² Na jej čelo sa dostal Koloman Tisza, osobný priateľ Móra Jókaiho. Liberálna strana vyhrala počas svojej existencie všetky nasledujúce voľby v Uhorsku až do roku 1905.³ Napriek tomu, že strana bola úspešná, samotnému Jókaimu sa v rámci jeho politickej dráhy nie vždy darilo. Napríklad v roku 1892 sa politický obvod Košice, ktorý predtým dve volebné obdobia zastupoval, od neho „odvrátil“, kvôli celkovej politickej situácii v krajine. V nasledujúcich voľbách navyše neuspel ani v rodnom Komárne. Nakoniec sa mu podarilo získať poslanec

2 CHROMEKOVÁ, Valéria. *Politické strany Uhorska*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1979, s. 142-145.

3 *Politické strany na Slovensku 1860 – 1989*. Zostavil Ľubomír Lipták. Bratislava: Archa, 1992, s. 75.

Rodný dom M. Jókaiho v Komárne (1904)

ký mandát v Oravici (dnes mesto v Rumunsku), no iba s minimálnym rozdielom 200 hlasov. Jedny noviny k dosiahnutému výsledku sarkasticky poznamenali, že „táto pocta“ prišla práve v čase, keď Mór Jókai oslavoval 50. výročie začatia svojej dráhy spisovateľa.⁴

Celkovo napísal viac ako stovku románov, okrem toho tiež množstvo rozsiahlejších noviel a poviedok. Väčšia časť z nich bola inšpirovaná staršími i novšími dejinami Uhorska. Reálne historické udalosti či osobnosti pospájal M. Jókai s vymysleným dejom. Pritom výsledný text mal romantický charakter a bol čitateľsky príťažlivý. S územím dnešného Slovenska sa spájajú viaceré z nich, napríklad známa *Levočská biela pani* (A lócsei fehér asszony, 1885) alebo *Milovaný až na popravisko* (Szeretve mind a vérpadig, 1882). Jeho pracovitosť bola naozaj mimoriadna. Mór Jókai vstával bez ohľadu na ročné obdobie už na úsvite a celú prvú časť dňa venoval literárnej a novinárskej činnosti. Denne pravidelne písal 30 – 40 000 znakov. Keď naplnil svoju „normu“, ďalšie časti dňa venoval rôznym politickým a spoločenským aktivitám. Podľa štatistiky, ktorú vypracovali v roku 1893, len prvé vydania románov, ktoré dovtedy vydal v samostatných knižných zväzkoch, pozostávali zo 70 816 464 písmen. O tento počet sa podelili vydavateľstvá Franklin Társulat 29 983 744, Pfeiffer 10 187 344, Athenaeum 11 864 000 a Révai Testvérek 13 829 763, Ráth Mór 1 714 432 a ostatní menší vydavatelia 5 437 187 znakov. Na tieto vydania v tlačiarňach spotrebovali 35 550 kg olovených písmen. Len pre zaujímavosť možno spomenúť, že zo 70 816 464 vytlačených písmen v prvých vydaniach Jókaiho románov do roku 1893

4 *Címerek és díszpolgárok Makón.* Szerk. Tóth Ferenc. Makó: Makó Város Polgármesteri Hivatala, 1991, s. 15.

by sa dala vytvoriť čiara dlhá 143 800 metrov.⁵ Nesporne zaujímavé čísla, najmä ak si uvedomíme, aké množstvo novinových článkov, poviedok, divadelných hier a ďalších textov už v tom čase mal Mór Jókai za sebou. Navyše pred sebou mal ešte 11 rokov intenzívnej práce.

On sám k uvedeným číslam i postaveniu, ktoré získal v literatúre a na knižnom trhu napísal: „O pol storočia trvajúcej práci je svedectvom úplne naplnená knižnica, ktorá zdobí moju pracovňu. Prvé riadne vydania mojich diel majú trisťpäťdesiat zväzkov viazaných v menších alebo väčších formátoch, podľa rozhodnutia vydavateľa. Potom nasledujú populárne vydania. Zbierku dopĺňajú diela preložené do cudzích jazykov. Medzi nimi má nemecké vydanie dvesto zväzkov, okrem toho je najčastejšia švédčina, nasledovaná angličtinou, francúzštinou, poľštinou, taliančinou, holandčinou, dánčinou, fínčinou, češtinou, ruštinou, srbčinou, chorvátčinou a slovenčinou. Preložené boli do štrnástich jazykov. Musím to nazvať úspechom, keď toľko kultivovaných národov sa prostredníctvom mojich diel začalo zaujímať o život a osudy môjho národa, jeho obyvateľov, ich charakter a kultúru.“⁶

O tom, že jeho literárne dielo bolo známe a prekladané aj za hranicami Uhorska svedčí nielen označenie „Uhorský Dumas“, ale aj úspech jeho súborného románového diela, ktoré pôvodne v Prešove sídliace vydavateľstvo Révai Testvérek prezentovalo na svetovej výstave v Paríži. Tam viac ako sto-zväzkový súbor v umelecky upravenej väzbe zaslúžene získal zlatú medailu.⁷ Treba ale konštatovať, že genéza tohto vydania nebola jednoduchá. Vydavateľstvo a kníhkupectvo Révai Testvérek, ktoré šťastie za svoj úspech mohlo ďakovať práve spolupráci s Mórom Jókaim, založilo oddelenie venované iba tomuto autorovi. Pri vydávaní jeho súborného diela, čo bol v tom čase na uhorskom knižnom trhu mimoriadny zámer, sledovali spočiatku iný cieľ. Naplánovali, že barón Lórand Eötvös, ako predseda mileniálneho výboru odovzdá na slávnosti v Budapešti Mórovi Jókaimu „národný honorár“ vo výške 100 000 zlatých. Túto sumu mali získať z predaja Révaiovcami pripravovaného súborného diela. Nakoniec ale „fádna próza“ nevyhovovala veľkoleposti pripravovanej slávnosti, preto celá akcia neprebehla podľa pôvodných plánov. Súborné dielo napriek tomu zaznamenalo značný úspech.⁸ Sám Mór Jókai k tomu napísal: „Celú edíciu pripravím a prepracujem sám, opravím početné chyby a anotujem väčšie diela. Priznávam sa, že najradšej by som všetku svoju prácu najprv podrobil prísnej kritike a potom časť z nej zničil. Najmä tie práce, ktoré nie sú prevzaté z histórie Uhorska a jeho spoločnosti. ... Aj to by som nazval úspechom, že zatiaľ čo redakčná rada očakávala tisíc predplatiteľov na vydanie všetkých mojich diel, čo sa zdalo ako veľmi smelý výpočet pre dielo, ktoré stálo 400 mariek, doteraz boli v priebehu roka zadane objednávky na viac ako 4 000 výtlačkov, čo vzhľadom na obmedzené rozšírenie maďarského jazyka možno považovať za mimoriadny úspech.“⁹

5 Jókai Mór meghalt. In *Felsőmagyarország*, roč. 20, 1904, č. 112, s. 4.

6 JÓKAI, Mór. Önéletírásom (Tíz évve később). In *Budapesti Negyed. Budapest Jókaija*. Szerk. Róysafalvi Zsuzsanna – Lugosi András, roč. 15, 2007, č. 4, s. 487.

7 DERFIŇÁK, Patrik. *Samuel a Móric Révaiovci, prešovskí vydavatelia a kníhkupci*. Prešov: Štátna vedecká knižnica v Prešove, 2013, s. 52.

8 *Címerek és díszpolgárok Makón*. Szerk. Tóth Ferenc. Makó: Makó Város Polgármesteri Hivatala, 1991, s. 15.

9 JÓKAI, Mór. Önéletírásom (Tíz évve később). In *Budapesti Negyed. Budapest Jókaija*. Szerk. Róysafalvi Zsuzsanna – Lugosi András, roč. 15, 2007, č. 4, s. 487.

Jedno z vydání diel M. Jókaiho

ru. Následne roku 1858 založil ďalší humoristický časopis *Üstökös* (Kométa), ktorý redigoval až do roku 1881.¹⁰ V roku 1862 stál pri zrode novín *Magyar Sajtó* (Maďarská tlač), v rokoch 1868 – 1878 bol zostavovateľom ľudových novín *Igazmondó* (Pravdovravný). Práci novinára sa venoval až do roku 1897, keď sa stal členom hornej komory uhorského parlamentu.

Za svoje literárne dielo i aktivity v rôznych oblastiach politického a spoločenského života získal postupne množstvo ocenení. Už v roku 1861 sa stal členom korešpondentom Uhorskej akadémie vied. Následne v roku 1861 získal titul riadneho a od roku 1882 aj čestného člena tejto vrcholnej vedeckej a umeleckej inštitúcie. Tá mu už ako svojmu členovi udelila viacero ocenení. Napríklad roku 1890 dostal Pecelyho cenu pre najlepši román, konkrétne *Tengerszemü hölgy* spolu s finančnou odmenou 1 000 zlatých. O tri roky neskôr opäť dostal cenu akadémie za román *Sárga rózsza*. V roku 1876 mu udelil cisár František Jozef I. malý kríž Radu sv. Štefana. Stal sa čestným občanom mesta Budapešť a postupne aj viacerých ďalších miest. Srbský kráľ mu udelil veľký kríž Radu sv. Sávu. Univerzita v Budapešti zasa čestný doktorát. Zvolili ho aj do správnych rád viacerých akciových spoločností, napríklad

Politické aktivity od 60. rokov 19. storočia dopĺňali jeho literárnu a novinársku činnosť. Vo všeobecnosti podporoval liberálny smer uhorskej politiky, pracoval tiež ako zakladateľ a redaktor politického periodika *Hon*, ktoré vzniklo v roku 1863. Na jeho stránkach propagoval autonómiu Uhorska. Za túto aktivitu bol odsúdený na zaplatenie pokuty, ročné väzenie a stratu šľachtického titulu. Do väzenia smeroval spoločne s ďalším významným predstaviteľom tohto politického prúdu v Uhorsku, grófom Ferencom Zichym. Po mesiaci mu však na príkaz cisára udelili milosť.

Novinárskej práci sa intenzívne venoval od 40. rokov. Po potlačení revolúcie začal pôsobiť ako hlavný spolupracovník populárneho týždenníka *Vasárnapi Ujság* (Nedeľné noviny). Toto miesto zastával v rokoch 1851 – 1868. Okrem iného v roku 1856 napríklad založil humoristický obrázkový časopis *Nagy tükkör* (Veľké zrkadlo), kde zhromaždil množstvo príkladov maďarského ľudového humo-

10 Časopis vychádzal viac ako 70 rokov, zanikol až s rozpadom monarchie. Jeho posledné číslo vyšlo 12. 11. 1918.

Adria alebo Prvej všeobecnej uhorskej sporiteľne.¹¹ V roku 1885 ho požiadal následník trónu arcivojvoda Rudolf, aby sa stal redaktorom a zostavovateľom uhorskej časti monumentálnej edície *Osztrák – Magyar Monarchia írásban és képen*. Tá mala v celkovo 21 zväzkoch prostredníctvom odborných textov a množstva vyobrazení predstaviť jednotlivé časti rakúsko-uhorskej monarchie.¹²

Ako zaujímavý možno charakterizovať aj osobný život Móra Jókaiho. V roku 1848 sa už počas revolučných udalostí stretol so známou a úspešnou herečkou Rózou Laborfalviovou. Napriek tomu, že ho od toho odrádzali jeho priatelia i rodina, s herečkou o osem rokov staršou, ktorá mala aj nemanželskú dcéru, sa oženil. Aj táto udalosť napríklad prispela k našttrbeniu jeho vzťahov so S. Petöfim. So svojou manželkou žil až do jej smrti v roku 1886. Potom bol dlhší čas sám, až v roku 1899 sa oženil druhýkrát. Za manželku si vzal dvadsaťročnú Bellu Nagy, mladú herečku, ktorej kariéru všemožne podporoval. Vďaka jeho podpore napríklad získala miesto v Národnom divadle. Senzáciu, ktorú to v krajine vyvolalo, popisovali viaceré periodiká. Ako napríklad napísal K. Mikszáth: „*Nakoniec na jeseň, 16. septembra 1899 sa správa dostala na verejnosť. Noviny otvorene informovali, že sedemdesiatštyriročný muž sa oženil s mladou herečkou, slečnou Bellou Groszovou. Pikantná správa sa po krajine rozšírila rýchlosťou blesku. Trápne rodinné scény, ktoré tomu predchádzali, priateľské zásahy a všetko čo s tým súviselo, sa odhalilo v celej svojej nahote, ťahajúc hlavu človeka žiariacu slávou cez žumpu chlípnych rečí a vtipov.*“¹³

Keď Mór Jókai 5. mája 1904 zomrel, vyvolalo to v celej krajine mimoriadny rozruch. Aj zástupcovia miest na východe Slovenska, napríklad Prešov a Košice na túto udalosť prakticky okamžite reagovali. O to viac, že Mór Jókai bol čestným občanom oboch týchto miest. Prvú reakciu Prešovčanov zaznamenali miestne noviny: „*Mestská rada, keď sa dozvedela smutnú správu, telegraficky požiadala poslanca Miklósa Keczera, aby zabezpečil zosnulému veľikánovi smútočný veniec s nápisom Verejnosť slobodného kráľovského mesta Prešov svojmu zaslúžilému čestnému občanovi.*“¹⁴ Vedenie mesta nenašlo čas ani dostatok finančných prostriedkov na to, aby sa pohrebu zúčastnilo. Napriek tomu Prešov tam zastúpenie mal. Nielen spomínaným vencom, ale 9. mája 1904 ho na cintoríne v Budapešti reprezentovala výprava študentov z prešovskej Právnickej akadémie, ktorí „*z vlastnej iniciatívy chceli oceniť a vzdať poctu „najväčšiemu priateľovi uhorskej mládeže“*“. Priniesli aj vlastný veniec s nápisom „*Prešovskí študenti práva – pýche národa*“.¹⁵

Košičania, aj keď čestné občianstvo mu predstavitelia mesta udelili iba na jar v roku 1903, si na neho spomenuli. Oceňovali najmä jeho zastupovanie mesta

11 Új Országgyűlési almanach 1887-1892. Szerk. Sturm Albert. Budapest, 1888, s. 236.

12 Edícia *Az Osztrák–Magyar Monarchia Írásban és Képen* vychádzala v rokoch 1886 – 1901, v 21 zväzkoch a na celkovo 18 933 stranách.

13 MIKSZÁTH, Kálmán. *Jókai Mór élete és kora*. Budapest: Book and Walk Kft., 2013. https://books.google.hu/books?id=WQlhAQAAQBAJ&pg=PT272&lpg=PT272&dq=j%C3%B3kai+1903&source=bl&ots=9HP8_rHCGN&sig=2_1AxHfZS2Wv_Oa0ZF9tRV0WDk&hl=en&sa=X&ei=rxdeVPazFMThapqlgIAJ&ved=0CEgQ6AEwCDGU#v=onepage&q&f=false /10.05.2025/

14 Jókai meghalt. In *Eperjesi Lapok*, roč. 29, 1904, č. 19, s. 2.

15 Eperjes – Jókai temetésén. In *Eperjesi Lapok*, roč. 29, 1904, č. 20, s. 2.

v uhorskom parlamente počas dvoch volebných období. Pri voľbách v Košiciach, kde vystupoval ako kandidát vládnucej Liberálnej strany, nemal protikandidáta a bol zvolený jednohlasne. Nezabudli ale vyzdvihnúť jeho zásluhy v kultúre, spoločenskom živote a mimoriadne rozsiahlu literárnu činnosť.¹⁶ Zástupcovia Košíc sa navyše zúčastnili na pohrebe v Budapešti, ktorý sa stal vďaka tisíckam zúčastnených skutočnou oslavou v tom čase najpopulárnejšieho maďarského spisovateľa.

Použitá literatúra:

- Címerek és díszpolgárok Makón.* Szerk. Tóth Ferenc. Makó: Makó Város Polgármesteri Hivatala, 1991.
- DERFIŇÁK, Patrik. *Samuel a Mór Révaiovci, prešovskí vydavatelia a kníhkupci.* Prešov: Štátna vedecká knižnica v Prešove, 2013.
- Eperjes – Jókai temetésén. In *Eperjesi Lapok*, roč. 29, 1904, č. 20, s. 2.
- CHROMEKOVÁ, Valéria. *Politické strany Uhorska.* Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1979.
- Jókai Mór meghalt. In *Felsőmagyarország*, roč. 20, 1904, č. 112, s. 1-5.
- JÓKAI, Mór. Önéletírásom (Tíz évve később). In *Budapesti Negyed. Budapest Jókaija.* Szerk. Róysafalvi Zsuzsanna – Lugosi András. Roč. 15, 2007, č. 4, s. 486-500.
- MIKSZÁTH, Kálmán. *Jókai Mór élete és kora.* Budapest: Book and Walk Kft., 2013.
- Politické strany na Slovensku 1860 – 1989.* Zostavil Ľubomír Lipták. Bratislava: Archa, 1992.
- Új Országgyűlési almanach 1887 – 1892.* Szerk. Sturm Albert. Budapest, 1888.

16 Jókai Mór meghalt. In *Felsőmagyarország*, roč. 20, 1904, č. 112, s. 3.